

הסיכום והניתוח לשיר ממערכי השיעור לשירת המאה ה-20

כתב וערך: המורה אלי פרה

טיול ישראלי / יהודה עמיחי

האחרות היא הכל האחרות היא אהבה

10

אני זוכר שאלה בספר למוד החשבון,

על רכבת שיוצאת ממקום אחד ורכבת אחרת

שיוצאת ממקום אחר. מתי יפגשו?

ואף אחד לא שאל מה יקרה כאשר יפגשו,

אם יעצרו או יעברו אחת על פני השנייה ואולי יתנגשו.

ולא היתה שאלה על איש שיוצא ממקום אחד

ואשה שיוצאת ממקום אחר. מתי יפגשו?

והאם בכלל יפגשו ולכמה זמן יפגשו?

ובדבר ספר למוד החשבון. עכשו הנצתי

אל העמודים האחרונים שבהם רשימת הפתרונות.

ואז היה אסור להסתכל בהם ולהשתמש בהם.

עכשו מתר. עכשו אני בודק

במה צדקתי ובמה טעיתי

ויודע מה עשיתי נכון ומה לא עשיתי. אמן.

אחד השירים המוצלחים של יהודה עמיחי, המביעים מחאה חברתית בסגנון השירה המודרנית. הוא עונה לכל הפרמטרים והמאפיינים של השירה המודרנית: גם מביע נושא מעולמו החוויתי של המשורר, וגם חורג מכל מבנה מוכר של השירה הטרומ-מודרנית, כלומר: מבטל את המבנה המאורגן של בתים ומספר שורות סימטריות. כך לדוגמה: בית ראשון בן שלוש שורות מתאר את חווייתו של המשורר מלימודיו בבית הספר במקצוע החשבון. בית שני ארוך עד סוף השיר, מכיל את תוכן השיר ומשמעויותיו. ובכל השיר אין זכר לחריזה, אלא מצלולים ופסיונות. אולם מה שחשוב ובולט בשיר הוא השימוש במטפורה כללית, המדמה את ספר לימוד החשבון כמסר הפוך על הפוך: איך ספר לימוד החשבון אינו רלוונטי ללמד את התלמידים על החיים. מפני שידוע כי מקצוע החשבון הוא מן המקצועות המקובלים והחשובים לקראת ההשתלבות בחיים. כמו המשל לימודים במוסדות להשכלה גבוהה, ובעקבות כך להתקדם בחיים מבחינה מקצועית וכלכלית. אפשר לומר שכל השיר מראשיתו ועד סופו, היא מטפורה אחת ארוכה המעבירה את נושא השיר.

הנושא המרכזי הבולט בשיר הוא הנימה המחאתית של הדובר הבאה לידי ביטוי בחלק המקדים של השיר: "אני זוכר שאלה בספר למוד החשבון, על רכבת שיוצאת ממקום אחד ורכבת אחרת שיוצאת ממקום אחר. מתי יפגשו?". מכאן כפתיח לאותו זיכרון של מלימודיו בבית הספר, עושה המשורר חשבון נוקב עם מערכת האמורה ללמד את הילדים. מערכת החינוך אמורה להכשיר את התלמידים לקראת החיים ולתת להם כלים (מקצועות לימוד) להתמודד עם המציאות בבוא היום

כשיהיו עצמאים, אך למעשה המערכת כולה עסוקה בפתרונות מתימטיים-חשבוניים ותו לא. אין בשאלות של ספר החשבון ביטוי לרגש ולאנושיות, אלא חישוב קר של נתון חשבוני אחד פלוס נתון חשבוני שני, והדרישה מהתלמיד – מתי שתי הרכבות ייפגשו? ללא רגש ותשומת לב לאותם אלו שנוסעים ברכבת. מה עלול לקרות לאלו שנוסעים בשתי רכבות העלולות להתנגש? או למשל, כביטוי אירוני, המשורר מחליף את הנתונים ובמקום רכבות הוא מעמיד בני-אדם. אף אחד, שם במערכת, שהרכיבו את השאלות בספר לימוד החשבון, לא העמיד את השאלה הזאת במסגרת אנושית, כמו למשל: איש אחד ואישה אחת היוצאים כל אחד ממקומו, מתי ייפגשו, או האם בכלל ייפגשו? במקום זאת; שתי רכבות. הרכבות בשיר מבחינת המשורר הן דימוי מטפורי לבני-אדם.

ספר לימוד החשבון עוסק בחישוב קר – מתי ייפגשו שתי הרכבות מבחינה מתימטית, בלי לקחת בחשבון, או לשים לב עובדה שכשתי רכבות דוהרות אחת מול השנייה, התוצאה תהיה טרגדיה ואסון תחבורתי: **"מה יקרה כאשר יפגשו, אם יעצרו או יעברו אחת על פני השנייה ואולי יתנגשו?"** כלומר: בצד הלימוד הקר של חישוב מתימטי, אף מורה ואף גורם במערכת החינוך לא לקח בחשבון את האפשרות, ששאלה כזאת עלולה לעורר בקרב תלמיד מסוים תחושת משבר וקשיים רגשיים בגלל האפשרות שהתלמיד יעלה בדמיונו את התוצאות הטרגיות של מפגש רכבות דוהרות זו מול זו. אולם מעבר לביקורת ולביטוי המחאתי של הדובר לעצם השאלה בספר לימוד החשבון, הדובר מעביר את הרעיון הגלום בשאלה מתחום החשבון והחישובים, לתחום החיים ולבני-האדם.

אותו מעניין יותר מפגשים בין איש ואישה. מבחינתו המפגש ויחסי האנוש ביו בני-אדם הם "ספר לימוד" יותר חשוב ומעניין מחישוב קר של מפגש רכבות ותוצאותיו. אלה שאלות שעשויות לעלות ממפגש בין בני-אדם: **"מתי יפגשו והאם בכלל יפגשו ולכמה זמן יפגשו?"** ובעיקר זה יכול להיות מעניין אם המפגש הוא בין גבר ואישה. השאלות הללו לגבי מפגש כזה הן הרבה יותר רלוונטיות ומסקרנות. מהן עולות האפשרות של סיפור אהבה מתפתח אולי.. או של משבר בזוגיות, של יצירת חיים, של עניין ומתח, של לימוד על החיים עצמם, של רגש ואנושיות.

בחלק האחרון בשיר מעצים המשורר את הנימה המחאתית בדבר "הפתרונות" שהוא מוצא. אז כשהיה נער ותלמיד, לא הייתה בידו האפשרות להציץ בעמודים האחרונים ולמצוא את הפתרונות, זה היה אסור! רוצה לומר, שמה שנדרש מתלמיד רך בשנים, זה לחשב חישובים קרים בלבד ולנטרל ממנו היכולת למצוא "פתרונות" אנושיים. או לתהות ולחפש מה מסתתר מאחורי השאלה ומה עלול לקרות לאנשים הנוסעים ברכבות. ה"איסור" הזה לחפש פתרונות בעמודים האחרונים, הוא זה שמעקר מהתלמיד את הסקרנות הטבעית לדעת מה קורה באמת במציאות כששתי רכבות נוסעות זו מול זו. היום, כשהוא מבוגר וכבר "מותר" לו להביט אחורה ולראות את הפתרונות בדפים האחרונים של ספר לימוד החיים, עכשיו הוא מבין במה צדק ובמה טעה. כלומר; בספר לימוד החיים (ולא בספר לימוד החשבון) עדיף לתת לתלמיד את הפתרונות כבר בהתחלה כדי שילמד ויפנים אותם ערכים של רגש, חמלה, אנושיות והתחשבות באחרים, מאשר ללמדו חישובים קרים נטולי-רגש אנוש. מלימוד בספר החשבון אי אפשר לדעת מה נכון ומה צודק ומה טעות, כי **"אסור להסתכל בעמודים האחרונים למצוא שם פתרונות"** ואיך ידע תלמיד אם טעה ושגה? רק בהתבגרותו, כשכבר מותר להסתכל ידע זאת? הרי בהתבגרותו זה כבר מאוחר..

הדובר מעמיד כאן שאלה אירונית מוסווית, כאילו ואמר **"ומה הועילו חכמים בתקנתם?"** מצד אחד שמים פתרונות בעמודים האחרונים של ספר הלימוד, אבל אסור להסתכל בהם. זה יהיה

מותר כשיתבגר, מצד שני כשהאדם בוגר, הוא כבר מוצא פתרונות לבעיותיו ולתהיותיו. ולהביט אחורה אל הפתרונות האסורים מהעבר זה חסר תועלת ולא רלוונטי. עכשיו? כאשר עבר זמנן של השאלות ההן מספר לימוד החשבון, כעת משהתבגר הוא צריך להבין בדיעבד, מה נכון ומה טעות? זוהי "פנינת-האירוניה" שבשיר.

ולבסוף האמירה אמן... החותמת את השיר. היה חסר רק המשך הביטוי: "אמן כי יהי רצון" כדי להשלים את האירוניה עד קצה, כביטוי אירוני של חוסר אמונה ותקווה, שהבעיה או התופעה לא תיפתרנה. והמסר הוא כמובן, שלא ניתן ללמד את התלמידים על החיים מספר לימוד החשבון בשאלות לא רלוונטיות כאלה על רכבות שנוסעות זו מול זו. המילה אמן, כאילו והיה אומר בעוקצנות: "נו באמת.. כך ניתן ללמד את התלמידים על החיים?".

דרכי העיצוב בשיר:

- א. ספר לימוד החשבון כביטוי אירוני, הפוך על הפוך, איך לא ללמד את הנער/ה התלמידים על החיים ועל פתרונות לבעיות של החיים.
- ב. כל השיר כמטפורה ארוכת-מילים להבעה ביקורתית על המתודיקה של לימוד החשבון.
- ג. הרעיון שהאהבה והרגש האנושי הם המוטו של החיים, ולא שאלות-קרב, הדורשות רק חישוב מתימטי קר.
- ד. תקבולת ניגודית בין ספר הלימוד למקצוע החשבון לבין ספר לימוד החיים שלא בדרך מתימטית: זה עוסק בחישוב קר של בעיה עם שני נעלמים, בנתונים ותוצאות, וזה עוסק בבעיות החיים ובבני-אדם, מה קורה לרכבות מתנגשות או למפגש בין גבר ואשה.